

Pregledni rad

Antički utjecaji u ciklusu *Carmina varia* Džona Rastića¹

Laura Terzić*Privatna gimnazija i ekonomska škola Katarina Zrinski, Zagreb*

Rad pruža analizu pjesama dubrovačkog pjesnika Džona Rastića koje su okupljene pod naslovom *Carmina varia* u posljednjem dijelu njegove zbirke *Carmina*. Glavni predmet analize je detekcija mjere i načina na koji su antički autori utjecali na Rastićeve stihove. Tijekom istraživanja profiliraju se oni uzori koji su ponajviše ostavili traga, a na koncu se, sintezom otkrivenih antičkih utjecaja i podataka koji su iz istoga proizašli, donosi zaključak o Rastićevoj pjesničkoj talentu i okolini koja je na njega i utjecala, te konkretnijoj dataciji nastanka ovog dijela zbirke.

Ključne riječi: Džono Rastić, *Pjesme*, Horacije, Dubrovnik

1. Uvod

Iako ga već odavna prati titula „najvećeg hrvatskog satiričara i horacijevca”, veći dio Rastićeve opusa još uvijek nije dovoljno istražen niti preveden na hrvatski jezik. Svestran pjesnik, aristokrat po krvi i uvjerenju te žestoki protivnik francuskih ideja i reformi koje su na dubrovačko tlo stupile krajem osamnaestog stoljeća, atributi su na koje nerijetko nailazi svatko tko proučava lik i djelo Džona Rastića (lat. *Junius Restius*).² Rodio se 11. siječnja 1755. godine u Dubrovniku. Završio je gimnaziju, stvorio uglednu političku karijeru te 1792. postaje senator, a 1797. knez Republike. Unatoč dužnostima na sudu, nije zanemario ljubav prema književnosti, a Appen-dini je ustvrdio kako se najbolje iskazao u poeziji; u elegiji je najviše ideja crpio od Katula i Tibula, a u ostatku lirskog izričaja od Horacija (Šrepel 1893: 103). Ipak, uz stalno i neprekidno propadanje plemstva, on se kao protivnik ideja francuskog prosvjetiteljstva i njegova odjeka u rodnom mu Dubrovniku povukao u prostor koji je za njega predstavljao otpor novom svijetu, u svoj ljetnikovac – posljednje utočište stare slave „zlatnog doba” gdje, smatrajući da na taj način najbolje čuva ono što je Republika u njemu odgojila, živi u iluziji staroga svijeta (Janeković Römer 2013: 211). U grad se još jednom vratio da bi potražio lijeka svojoj bolesti,³ no

¹ Ovaj je prilog dorađen diplomski rad, obranjen na Odsjeku za hrvatski latinitet Hrvatskih studija u Zagrebu 2019. godine.

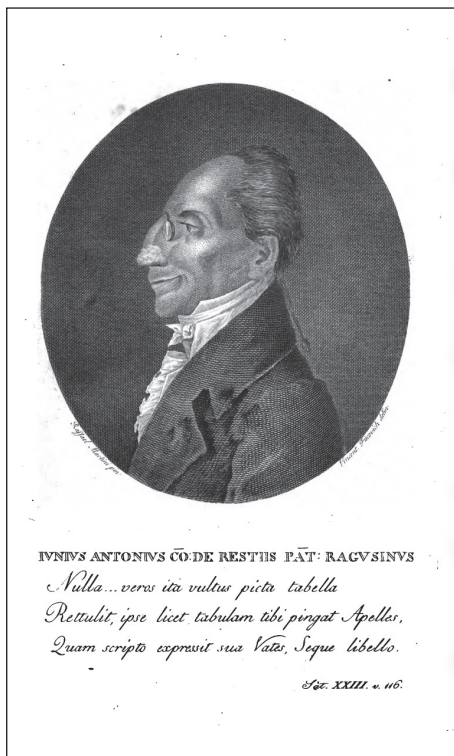
² Kroz književnu povijest naziva ga se i Junije Resti (Milivoj Šrepel), a spominje se i pod nazivom Junije Antunov de Resti (Zdenka Janeković Römer).

³ Rastić je bolovao od epifore, bolesti sušenja očiju.

u tome naumu nije uspio te 31. ožujka 1814. umire u svome rodnom Dubrovniku (Šrepelel 1893: 106).

U ovome dobu intenzivnih političko-gospodarskih prevrata, između jenjavajućeg baroka i nadolazećeg romantičarskog narodnog preporoda, uzdiže se duh klasicizma. U okviru ovih prilika javlja se novi procvat latinske učenosti, što je rezultiralo osnivanjem nekoliko znanstvenih društava – sam Rastić bio je član rimske akademije *Degli Arcadi* te *Società patriotica* Miha Sorkočevića. Rastićev klasicistički duh posebno je došao do izražaja u latinskim pjesmama koje su nakon njegove smrti objavljene pod naslovom *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusini Carmina*. Zbirku je 1816. godine izdao Franjo Marija Appendini na inicijativu Rastićeve udovice Marije Zamanje-Rastić, koja nije željela da sav trud njezina supruga ostane zaboravljen u ladicama. Appendini je zbirku podijelio na četiri dijela ovim redom: 1. *Junii de Restiis Satyrarum liber*, 2. *Elegiarum liber*, 3. *Epistolarum liber*, 4. *Carmina varia*.

Horacije se kao Rastićev uzor očituje u većini njegove zbirke, a ponajviše u žanru satira, koje su vrhunac Rastićeve zrelije umjetničke dobi, zbog čega se, između ostalog, smatraju najboljim dijelom zbirke. U njima najčešće kritizira mane dubrovačke sredine u koju su nahrupili strani običaji i intrigantne ideje Francuske revolucije. U elegijama je pokazao i svoju intimniju stranu, a stilom svjedoči da se uvelike ugledao i na pjesnike Tibula, Katula, Ovidija i Propercija. Treći dio zbirke sadrži pet poslanica koje su po kompoziciji najslbličnije satirama, ali, zaključuje Šrepelel (1893: 148), od njih svakako sadržajem pozitivnije. Posljednji dio zbirke, *Carmina varia*, koji je ujedno i središnji dio ovoga rada, sadrži četiri ode, jednu hendekasilabičnu pjesmu te devet epigrama. Kao i poslanice i elegije, i *Carmina varia* se smatraju ranijim Rastićevim radom. Dosad se ovome dijelu zbirke nije posvećivala veća pozornost; književni povjesničari i latinisti su se bavili uglavnom satirama, a manje lirskim pjesmama, što je glavni poticaj istraživanju ovoga zapostavljenog dijela zbirke.

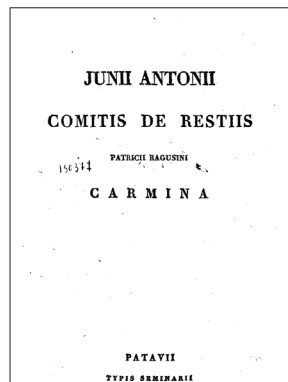

Slika 1: Portret Junija Rastića u izdanju *Carmina* (Padova, 1816)

2. Antički utjecaji u *Carmina varia*

Poput Horacija, ni Rastić nije pjesnik koji je čitavog života slijedio jednu muzu. Naime, u etapama je radio na nekoliko književnih vrsta, a svaka je od njih, kako to biva još od antike, iziskivala određeni metrički oblik, ovisno o sadržaju koji se u stihu iznosi. Tako je satire i poslanice pisao u heksametru, elegije u elegijskom distihu, a posljednji dio zbirke – pjesme, u nekoliko različitih metara. Appendini ih je posložio redom prema metričkom obliku, stoga će se ta podjela slijediti i u ovome radu: *Odae*, *Hendecasyllabus*, *Epigrammata*.

Metrički oblici koje Rastić upotrebljava karakteristični su za liriku – prvu je odu ispjevao u sapfičkom metru, a preostale tri u alkejskom.

Slika 2: Naslovnica izdanja Rastićeve zbirke *Carmina* (1816)

2.1. *Odae* (sapfička strofa u zbirci)

Kako je prva oda zapravo Rastićev prijevod Sapfine ode Afroditi s grčkog na latinski, logično je da se pri stvaranju svoje verzije poslužio upravo originalnim Sapfinim metrom. Prije sadržajne analize se, radi lakše usporedbe stihova, uz Rastićev prijevod prilaže i Sapfin grčki izvornik.⁴

1.
Ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφροδίτα,
παῖ Δίος δολόπλοκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι μηδ' ὀνίαισι δάμνα,
πότνια θῦμον:

Sapphus ode ad Venerem e Graeco versa
Artifex fraudis, variisque Diva
Sedibus gaudens, Jovis o colenda
Maximi proles, tua posco supplex
Numina, Sappho,

ἀλλὰ τὺδ' ἔλθ', αἶ ποκα κατέρωτα
τᾶς ἑμας αὖδως αἰοῖσα πῆλυ
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα,
χρῦσιον ἤλθες

O Venus regina, animum inquietis
Luctibus nostrum miserata solve,
Nec sine ingenti domitam jacere,
Alma, dolore.

5

⁴ Grčki je izvornik preuzet s: Dionysius of Halicarnassus. *De Compositione Verborum* 23, Ludwig Radermacher, Ed., *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0586%3Achapter%3D23> (zadnji pristup 8. rujna 2019), a svi Rastićevi tekstovi (kao i ovaj) preuzeti su s: Rastić, Džono. 1816. *Carmina, versio electronica*, ed. Neven Jovanović, *CroALA*; <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/getobject.pl?c.421:6.croala> (zadnji pristup 09. svibnja 2020).

ἄρμ' ὑπασδεύξαισα. κάλοι δέ σ' ἄγον ὠκέες στρουθοί, περὶ γᾶς μελαίνας πύκνα δινηνῆντες πτέρ' ἀπ' ὠράνῳθε- ρος διὰ μέσσω.	<i>Nunc ades, si umquam mea vota promptis Tu recepisti auribus. O vocata saepe Nunc adsis, Dea, nunc: mea si Gratia et olim</i>	10
αἶψα δ' ἐξίκοντο: τὸ δ', ὦ μάκαιρα, μειδιάσαις' ἀθανάτω προσώπῳ ἦρε', ὅττι δῆν τὸ πέπονθα κῶττι δηῦτε κάλημι,	<i>Aureis invecta rotis parentis Tecta liquisti, aut medio jugales Passeres umquam si agitasti, et olim Aethere, Diva</i>	15
κῶττ' ἔμω μάλιστα θέλω γενέσθαι μαινόλῃ θύμῳ: τίνα δηῦτε πείθω μαῖσ' ἄγην ἐς σὺν φιλότατα; τίς σ', ὦ Ψάπφ', ἀδικήει;	<i>Nostro adesses tunc etiam ut labori: Sed cita se illi rapuere penna; Tu tamen ridens me, Erycina, molli Ore, rogasti,</i>	20
καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει: αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει: αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει κῶνκ ἐθέλοισα.	<i>Quid male esset mi? prece quidve blanda Te excitassem? Dic, miseranda, quali Aestuas flamma? juvenisque tandem Cujus amore</i>	
ἔλθέ μοι καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λῦσον ἐκ μεριμνᾶν, ὅσσα δέ μοι τελέσσαι θυμός μ' ἰμάρρει, τέλεσον, σὺ δ' αὐτὰ σύμμαχος ἔσσο.	<i>Ureris? Quis te, mea Sappho, laesit? Quisquis at nunc te juvenum fugit, mox Igne correptus graviore supplex Ad tua genua</i>	25
	<i>Accidet: nec dona feres, sed ipse Te ambiet donis, inimicam et ille Sentiet rursum, male qui modo te Spernit amantem.</i>	30
	<i>Ergo nunc adsis, Dea: nunc molestis Solve me curis; animusque si quid Optat, hoc tu, Diva, tuo secundes Numine votum.</i>	35

„Oda Afroditi” je ujedno i jedina u cijelosti sačuvana pjesma iz Sapphina bogatog opusa. Naslov joj pak nije poznat, a u predlošku je simbolično numerirana rednim brojem fragmenta – jedan, dok je Rastić svoj naslov prilagodio rimskom božanstvu, stoga je Afroditi iz originalnih grčkih stihova zamijenio njezinim rimskim pandanom Venerom – *Sapphus ode ad Venerem e Graeco versa*. Sapfo je u svojoj

odi naumila slaviti božicu ljubavi, a ujedno joj uputiti molitve kako bi je ova oslobodila ljubavnog jada i čemera u kojemu se nalazi. Da Sapfo žali zbog neuzvraćene ljubavi ili pak zbog učenika/učenice⁵ koja se odmetnula iz njezina društva,⁶ puke su pretpostavke, no konstantnim naglašavanjem svojega jada i gnjeva nastoji uvjeriti božicu da je ni ovaj put ne ostavi na cjedilu.

Rastićev prijevod dakako, u duhu klasicističkog njegovanja imitacije antičkih književnika, koje u doktorskoj disertaciji detaljnije opisuje Šoštarić (2015: 55),⁷ vjerno prati tematiku i formu Sapfina originala, gdje se kroz cijelu pjesmu očituje slatko-gorki osjećaj ljubavi. „Rastićeva” Sapfo također odmah na početku pjesme zaziva lukavu božicu Veneru (*artifex fraudis, o Venus regina*), štovanu kćer najvećeg Jupitera (*Jovis o colenda maximi proles*), kako bi je, brižna, razriješila nemirnog jada (*animum inquietis luctibus nostrum miserata solve*); a sama je Sapfo učinila isto zazvavši besmrtnu Afroditu, dijete Zeusovo (ἄθανατ’ Ἀφροδίτα, παῖ Δίος). I dok je u grčkom izvorniku tek u petoj strofi, iz Afroditina izravnog obraćanja pjesnikinji, vidljivo da je subjekt ode upravo sama Sapfo, Rastić je to učinio očiglednim odmah u prvoj strofi (*tua posco supplex numina, Sappho*). Poštujući obilježje ode, Rastić upućuje brojne epitete Veneri, božici ljubavi i ljepote, simbolu onoga za čime grčka pjesnikinja najviše žudi (*O Venus regina, Diva, Dea, Erycina*),⁸ te time naglašava ulogu božanstva koje je uvelike utjecalo na Sapfin lirski izričaj. Ipak, nazive za Afroditu Rastić nadopunjuje, pa tako Veneru kroz cijelu odu naziva božicom (*Diva/Dea*), apozicijom koja se kod Sapfo uopće ne pronalazi. Između ostalog, epiteti kojima je Sapfo laskala Afroditi (ἄθανατ’, δολόπλοκε) kao da imaju namjeru istaknuti božičinu nadljudsku moć, dok Rastićeva Venera (*colenda, miserata, saepe vocata*) također odiše uzvišenim i elegantnim, ali ponešto blažim i ljudima bližim tonom. Razlog se možda krije u već spomenutoj činjenici da Rastić živi i djeluje u okviru kršćanske aristokracije, stoga svoje, moguće nepristrano, viđenje božice prilagođava duhu svojega vremena, u želji da više istakne milosrdnu, a ne svemoćnu stranu bogova. Nadalje, Rastić tri puta ponavlja prilog „sada” (*nunc ades ... nunc adsis, Dea, nunc*), oponašajući figuru ponavljanja riječi „opet” (δηῦτε) iz grčkog originala.

⁵ Zbog oštećenog teksta na tom mjestu u izvorniku nepouzdana je odrediti pati li Sapfo za učenikom ili učenicom, no budući da je ἐθέλοισα (u stihu 24) ženskog roda, lakše je pretpostaviti da se radilo o učenici.

⁶ Rivier (...) proposes that the ode is a plea for Aphrodite's aid in returning to Sappho's circle a girl who has broken her vow of sodality by joining a rival association (Stanley 1976: 307).

⁷ Šoštarić u doktorskoj disertaciji „Tipovi Homerskih formula u Kunićevu latinskom prijevodu Ilijade” pojašnjava pristup prevodenju toga doba, navodeći glavna načela klasicističke estetike (prema: Kaminski 2007: 58): 1. oponašanje je osnova umjetničkog stvaralaštva, 2. umjetnik mora biti vođen pravilima, 3. genij treba upregnuti u jaram umjetnosti, 4. u svim aspektima djela treba posvetiti posebnu pozornost prikladnom i doličnom, 5. umjetnost mora biti poučna, a ne samo zabavna.

⁸ Epitet Venere koja ima svetište na planini Eriks na Siciliji.

Iako se u Rastićevim stihovima neki izrazi mogu prepoznati kao precizno preneseni, primjerice:

- τίς σ', ὦ Ψάφφ', ἀδικήεις; (19–20)
Quis te, mea Sappho, laesit? (25);
- χαλέπαν δὲ λῦσον ἐκ μερίμναν (25–26)
molestis solve me curis (33–34),

većina prijevoda je ipak približna, nerijetko i slobodna. U parafrazama, naravno, Rastić zadržava temu i smisao, ali se služi drukčijim vokabularom i vlastitim inovacijama. Ako mu je cilj bio ponuditi čitatelju nešto više od samoga „ropskog” prevođenja Sapfo, kao klasicističkom estetičaru isto mu je i dopušteno. Neki od detektiranih primjera parafraziranih sintagmi su:

- μή μ' ἄσαισι μήτ' ὀνίαισι δάμνα, πότνια, θῦμον (3–4)
o Venus regina, animum inquietis luctibus nostrum miserata solve (5–6)

(nemoj meni jedom, gospođo, niti bolom moriti srce / o kraljice Venero, smiluj se i oslobodi moje srce od nemirna jada)

- ἦρε', ὅτι δῆν τὸ πέπονθα κῶττι δηῶτε κάλημι (15–16)
Rogasti quid male esset mi? prece quidve blanda te excitassem? (20–22)

(pitala si što opet trpim i zašto te zovem / i što sam te zazvala laskavom molbom).

Nadalje, Rastićevo slobodnije prevođenje rezultiralo je također i ponešto živopisnijim slikama od izvornika:

Sapfo	Rastić
ποικιλόθρον'	<i>variisque sedibus gaudens</i>
δολόπλοκε	<i>artifex fraudis</i>
λίσσομαί σε	<i>tua posco supplex numina</i>
αἰοισα πῆλυ ἔκλυες	<i>promptis recepisti auribus</i>
δώσει	<i>ambiet donis</i>
διώξει	<i>supplex ad tua genua accidet</i>

Tablica 1. Usporedba Sapfinih i Rastićevih izraza

Prvi je primjer Rastić vjerojatno opisao „bogatije” jer nije mogao naći doslovan prijevodni ekvivalent, dok u ostalima pokazuje inovativnost proširujući ih dodatnim izrazima; možda u namjeri postizanja poetičnijeg tona, ili pak iz želje za prikazom dobrog poznavanja latinskog (i grčkog) jezika i umijeća parafraziranja.

Rastić je imitirao Sapfo oponašajući ljubav, ljepotu i emocije iz njezinih stihova, čime je prizvao duh antike stvorivši dostojnu parafrazu kao originalno djelo. Sapfo je također oponašao pišući svoje stihove u istoj književnoj vrsti i metru poput

izvornika, vodeći se pritom pravilima koja uključuju uzvišen ton, stilske figure i brojne epitete. Kroz zanosne, ali i humorne tonove kojima je oda protkana u vidu opetovanih zaziva i jadanja, upravo su epiteti oni koji čine najveću razliku između dviju prezentiranih oda. Rastić ih, poštujući onodobne moralne principe, prilagođava ukusu svojega stila i vremena, pa tako odabranicu Sapphina srca zamjenjuje odabranikom; također, proširuje im broj ne prenoseći ih vjerno, nego slobodnije, čime je prikazao svoju verziju Sapphine zaljubljive prirode i božice koja bi joj u nevolji pomogla. Osim epitetima, svoju je odu također upotpunio živopisnijim sintagmama, opširnijim parafrazama te osobnim originalnim stihovima, čime se možda pokušao literarno natjecati s grčkom pjesnikinjom i ujedno odmaknuti od već spomenutog „ropskog” prevođenja. Posljednja strofa donosi i posljednji vapaj za ozdravljenje povrijeđena Sapphina srca, gdje ostaje neizvjesno hoće li Venera iz vizije pjesnikinje uistinu razriješiti ljubavni zaplet. Kao takva, možda ostavlja prostora prikladnom poučku o ljubavi za koju se, unatoč patnji koju može prouzročiti, vrijedi boriti. Time bi, uz sve ostalo gore navedeno, Rastić većinski ispoštovao načela klasicističkog prevodilačkog duha vremena kojemu je pripadao.

2.2. *Odae* (alkejska strofa u zbirci)

Najzastupljenija lirska vrsta u zbirci po broju stihova je svakako oda, a najčešći metar koji je za pisanje oda Rastić koristio jest alkejski. Slijede tri ode različitih tema u alkejskom metru, a sve tri Rastić posvećuje svome prijatelju Mihi Sorkočeviću.⁹ Za razliku od prve ode ljubavne tematike u kojoj imitira Sappho, zadnje tri su više prigodnog sadržaja, u kojima na vidjelo izlazi i didaktična nota koju je često naglašavao.

2.2.1. *Ad Michaellem Antonii de Sorgo patricium Ragusinum ode*

Iako se u odama nerijetko slavilo ratnike i njihova postignuća (Horacije, *Carmena*, I. 12; I. 37; III. 14), Rastić u ovoj odi čini upravo suprotno; uzvišenim tonom opisuje zašto ne želi pisati o ratnim zgodama. Uzrok ovakva Rastićeva razmišljanja možda leži u uzrečici „*inter arma silent Musae*”, čime podsjeća da ratno doba ne pogoduje umjetničkom radu,¹⁰ a možda ipak u tome što Sorkočević nije ratnik, ni u tragovima. Odu započinje sljedećim stihovima (1–8):

⁹ Miho Sorkočević (1739–1796) bio je dubrovački pisac, prevoditelj i diplomat. Dva mjeseca je obavljao funkciju kneza Dubrovačke Republike (1785. i 1795.), no politička uloga mu nije bila prvi izbor; naime, više se zanimao za književnost i znanost. Osim što je dubrovačkom društvu bio značajan kao osnivač akademije *Società patriotica*, bavio se prevođenjem, pisao je prigodne pjesme i sonete te znanstvena djela na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku (Maixner 1952: 57–60). Prema predlošku Jeana de Palaprate i Davida Augustina de Brueysa preradio je srednjovjekovnu francusku farsu „*Meštar Pierre Pathelin*” (*Maistre Pierre Pathelin*), koju je nazvao „Proto Miho Gružanin, Pokrinokat” (usp. „Miho Sorkočević”, HE: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57213>; zadnji pristup 31. kolovoza 2019). Svi biografski podaci preuzeti su s internetske stranice *Hrvatska enciklopedija* (dalje u tekstu: HE).

¹⁰ Prema Ciceronovoj uzrečici „*silent enim leges inter arma*” (*Pro T. Annio Milone oratio*, IV).

*Musis amicum quid juvat improbos
 Ducum labores, inque homines grave, et
 Innoxio foedum cruore
 Imperium cecinisse regum?
 Anglumque nuper non bene triplici
 Functum duello? libera et Hesperidum
 Arma, et triumphos, et minorem
 Herculeis Carolum columnis?*

Rastić želi odgonetnuti zašto bi prijatelja muza veselilo opjevati nečasna djela vojskovođa te krvlju okaljano vladavinu kraljeva. Spominje također i nedavni trostruki rat Britanaca opisujući ratne zgrade koje se nisu dogodile tako davno. Ako se uzme u obzir da Rastić odu upućuje Sorkočeviću koji je živio do 1796. godine, logično je zaključiti da je oda nastala za Sorkočevićeva života, što bi suzilo obujam ratova koje je Ujedinjeno Kraljevstvo vodilo krajem 18. stoljeća. Rat na koji bi se pritom Rastić mogao referirati kao na nedavan jest rat Ujedinjenog Kraljevstva protiv Francuske, Španjolske i američkih kolonija koje su proglasile neovisnost. Sva tri rata završila su porazom Ujedinjenog Kraljevstva i mirovnim sporazumom u Versaillesu 1783. godine,¹¹ što znači da je oda nastala između 1783. (poraz Britanaca) i 1796. godine (smrt Miha Sorkočevića). Nadalje, budući da Hesperide žive na zapadu, pod frazom *libera arma Hesperidum* pjesnik se možda referira na Američki rat za neovisnost, koji je jedan od gore navedenih ratova Ujedinjenog Kraljevstva. K tome, iako su Britanci na koncu u ratu sa Španjolskom bili poraženi, uspjeli su obraniti Gibraltar, odnosno Heraklove stupove (*Herculeis columnis*), što bi mogao biti razlog zašto je Karlo¹² „umanjen” (*minorem Carolum*). U svakom slučaju, Rastić se čudi zašto bi prijatelja muza bilo briga za sve to. Rastićevoj muzi se ne mile ratni prizori, nego joj je, kao predvodnici mira, lakše pjevati o vedrijim temama u kojima se veliča dobrota i poštenje (13–20):

*Magis verendae si Themidos pius
 Quis est alumnus, si quis adhuc boni
 Non immemor, rectique vivit
 Justitiae, Fideique cultor,
 Oblivioni Pieris eximat.
 Amat Lycurgi dicere Pieris
 Laudes Amyclaei, senisque
 Cecropii celebrare jura.*

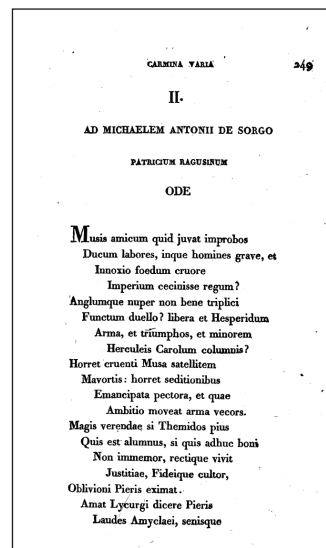
¹¹ Usp. „Američki rat za neovisnost”, *HE* (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=2219>; zadnji pristup 26. kolovoza 2019).

¹² Karlo III. (1716–1788), odnosno tadašnji vladar Španjolske.

Ratnim prilikama i junacima Rastić suprotstavlja Temidu, grčku božicu pravde, konstatirajući da, ako je tko odani gojenac Temide,¹³ ako živi misleći na ono što je dobro i pravo i njeguje pravdu i pobožnost, neka ga muza otrgne od zaborava. Time naglašava motiv čovjeka kao uzorne jedinke ističući veliku moć poezije koja ne dopušta da se zaboravi itko hvale dostojan. Slična se misao pronalazi u Horacijevom stihu *dignum laude virum Musa vetat mori*¹⁴ koji je možda Rastića inspirirao na isto (*oblivioni Pieris eximat*). Njegova muza pak ne želi opjevati ratnike, nego one koji održavaju mir, pri čemu se kao primjeri spominju Likurg, spartanski zakonodavac, te Solon, atenski. U oba primjera se nanovo uočava poveznica sa Sorkočevićem, odnosno „upraviteljem Grada”, poput Solona i Likurga.

Kao klasicist, Rastić nije preuzeo samo antički metar i žanr, nego je u svoje stihove ukomponirao mitološke likove i junake kojima odiše kompletna oda. Uzvišen ton dodatno je osnažio pokojim arhaizmom ili pjesničkim izrazom (*duello, Mavortis, inclytum, dixti*), a vješto je iskoristio i poneke sintagme antičkih pisaca:

- *juraque civibus servavit incorrupta* (22)
qui leges iuraque servat (Horacije, *Epistulae*, I. 16, 14)
- *contempsit iram prava iubentium* (26)
non civium ardor prava iubentium (Horacije, *Carmina*, III. 3, 2)
- *Graiae spiritum et Italae novit Camenae* (34)
spiritum Graiae tenuem Camenae (Horacije, *Carmina*, II. 16, 38)
- *novit nunc timorem, nunc spem animis posuisse* (36)
spesque timorque animos versat (Propercije, *Elegiae*, III. 17, 12)
- *et adscribat quietis Juppiter ordinibus Deorum* (39)
et adscribi quietis ordinibus patiar deorum (Horacije, *Carmina*, III. 3, 35)

Slika 3: Rastićeva oda Mihi Sorkočeviću u zbirci *Carmina* (1816)

Iz priloženog se može primijetiti da je Rastić najviše stihova posudio od Horacija. Kao neiscrpan izvor, možda mu je i kao tematska inspiracija poslužila Horacijeva 12. oda iz II. knjige, u kojoj objašnjava kako je njegovoj muzi ljubav draža od rata.

¹³ Budući da je Miho Sorkočević u dva navrata obnašao funkciju kneza Dubrovačke Republike (v. bilj. 9.), možda se izrazom „štovatelj Temide” referirao na njega.

¹⁴ Hor. *Carm.* IV. 8, 28.

Također, slične se misli pronalaze i u gore spomenutoj Horacijevoj odi Mecenatu kojemu pjesnik govori kako mu se uz sva postojeća zanimanja, pa tako i ratničko, ipak draže baviti muzama. Rastiću su pak od rata draži mir i pravda, što je potkrijepio primjerima u prezentiranim stihovima. O ratu, koji ga je na koncu i natjerao da se skloni u svoj ljetnikovac na selo, pisati ne želi.

2.2.2. *Ad eumdem aegrotantem ode*

Sljedeću odu Rastić također posvećuje Mihi Sorkočeviću; ovoga puta u obliku tužaljke zbog bolesnog prijatelja. U ovoj prigodnoj odi pjeva o bolesti koja je zadesila njegova prijatelja te samim time unesrećila i samoga Rastića kojemu nedostaje Sorkočevićovo društvo. Rastić odu započinje obraćanjem Sorkočeviću već u prvom stihu, a dalje nastavlja u slatkorječivim tonovima iz kojih se razaznaje da su dvojica bili vrlo bliski prijatelji (1–6):

*Sorge meorum prime sodalium,*¹⁵
Unus trecentis qui mihi millibus
Antiquior, jucundiorque es
Nectaris, ambrosiaeque rore,
Nil montium altos Umbla volubilis
Inter recessus me juvat.

Iz stihova se razabire da je Sorkočević Rastiću draži od nektara i ambrozije, hrane i pića olimpskih bogova, odnosno sinonima za vječnu mladost i besmrtnost, sugerirajući pritom da mu je od svih njegovih sugrađana, poznanika i prijatelja najbolji prijatelj upravo Miho. Ne veseli ga čak ni povratak u ljetnikovac smješten podno visina na obali zaljeva rijeke Omble, drugim nazivom Rijeke dubrovačke. I druge su tegobe pogodile Rastića, što opisuje u sljedećim stihovima (9–16):

Nec Musa quidquam nobilis incitat:
Suspensa trunco stat lyra, desides
Utrumque lucas duco, nec me
Tangit amor dapis, atque somni
Amore perclusum graviter tui,
Vicina quem urbi dum propero in loca,
Nuper minus belle valentem
Corpore languidulo reliqui.

Dane provodi lijeno, bez teka i sna, pa čak i bez volje za stvaranjem stihova, odloživši liru negdje sa strane. Fokusiran je samo na dragog prijatelja kojeg je u brizi, pri odlasku u ljetnikovac, ostavio bolesna u gradu. Poznato je da Sorkočević umire od apopleksije 1796. godine dok je s Albertom Fortisom boravio u Parizu, a Maixner,

¹⁵ Ispravljeno iz *Sorge o, eorum* prema tekstu u tiskanom izdanju Rastićeve zbirke.

kao što je već spomenuto, prenosi kako je prije smrti prebolio reumatične tegobe (1959: 156). Kako je Sorkočević akademiju osnovao nakon što je obolio (Maixner 1952: 58), što bi značilo da je obolio prije 1793. godine, logično je zaključiti kako se s reumatskim bolovima nosio više godina.

Eventualno ozdravljenje prijatelja Rastić na kraju upotpunjuje pjesmom (49–52):

*Humumque pulsans ter dubio pede
Dulcem elaborabo ad citharam modos,
Plenusque Baccho, Evoe, rotundum
Ore dabo graviore carmen.*

Kao na kakvu skupu nekadašnjih velikih grčkih pjesnika, Rastić će zasvirati kitarru, koju su u ono vrijeme, za razliku od klasične lire, koristili uglavnom glazbenici povodom koncertnih nastupa, plesova, recitacija, itd. Opijen vinom, ili kako je metaforički umjesto *vino* upotrijebio ime onoga koji vino predstavlja – boga Bakha (*Baccho*), ponosno će zapjevati pjesmu. Poput prethodne ode, i ova odiše popriličnim brojem antičkih motiva; od nektara, ambrozije i masičkog vina do bogova, muza i Gracija. U odu je Rastić uključio i standardan postupak zazivanja bogova, pri čemu se obratio božici zdravlja *Salus* (17), jedinoj koja mu u ovoj situaciji može pomoći i ozdraviti bolesna prijatelja. I ova oda također sadrži poneke stihove u kojima se nalaze antičke reminiscencije, osobito odjeci Horacija:

- *meorum prime sodalium* (1)
meorum prime sodalium (Horacije, *Carmina*, II. 7, 5)
- *frontem hederis, apioque cingam* (44)
nectendis apium coronis est hederæ vis multa (Horacije, *Carmina*, IV. 11, 3)
- *humumque pulsans ter dubio pede* (45)
invisam pepulisse ter pede terram (Horacije, *Carmina*, III. 18, 16)

Ni ovoga puta Rastić nije štedio na epitetima koji su pridonijeli uzvišenom tonu cjelokupne ode, no osim što je oda zanimljiva zbog količine antičkih motiva, odaje i crtice o samome Rastiću. Naime, pjesnik otkriva lokaciju svojega ljetnikovca, a na vidjelo izlazi i njegova brižna strana po čemu se može zaključiti da je vrlo cijenio i poštovao svoje prijatelje, budući da se iz priloženih stihova primjećuje da je uvelike pogođen bolešću jednog od njih. Možda mu je pritom „pod rukama” bila Horacijeva oda II, 17 posvećena bolesnom Mecenatu, što bi sadržajno odgovaralo odabiru teme. Ako je to slučaj, zanimljivo je što spomenutu odu nije bar djelomično parafrazirao, budući da mu je Horacije toliki uzor. Rastić je za povratak bolesnog prijatelja, kojemu je priredio gozbu, moguće bio inspiriran i Horacijevom odom I, 20, u kojoj je narod Mecenatu također za ozdravljenje priredio doček, i to u Pompejevu teatru.

2.2.3. *Ad eumdem ode*

Već iz samog naslova daje se naslutiti kako je sljedeća oda nastavak stihova upućenih Sorkočeviću s, dakako, drukčijom posvetom, a Šrepel je mišljenja kako je ova ujedno i najbolja Rastićeva oda (Šrepel 1893: 154). Uvelike prenosi duh Horacijeve životne filozofije koja se primjećuje već u prvoj strofi (1–4):

*Incerta rerum prolix nimium brevis
 Damnatus aevi desine quaerere,
 Et sanior nil profuturi
 Desine, Sorgoide, laboris.*

Rastić Sorkočeviću savjetuje da se okani potrage za nepoznatim u suviše kratkom životu te da se, zdraviji,¹⁶ ostavi beskorisna posla. Podsjeća ga na prolaznost života koji treba provesti korisno i što vedrija duha, a sve po uzoru na Horacijevu opće poznatu i prihvaćenu uzrečicu *carpe diem* (*Carm.* I. 11, 8). Dok ne škodi, dopušteno je ustrajnom duhu i sreći otpustiti zategnute uzde, a iz tog razloga Rastić navodi sljedeće (29–36):

*Jam me fluentes malobathro comas,
 Unctumque nardo, mollibus et juvat
 Rosis jacentem, aevum beatis,
 Quod superest, agitare mensis
 Coetus amicorum inter et aurea
 Inter jocosi munera Liberi,
 Pulcrae choreas at puellae
 Interea, puerique ducant.*

Implicira kako ga veseli da sam, raspuštene kose nauljen mašću od narda, ležeći među nježnim ružama, provede onaj vijek koji mu preostaje u blaženim mjesecima, između prijatelja i zlatnih darova šaljivog Libera,¹⁷ dok se lijepe djevojke i mladići plešući raduju. Ista misao u sličnim stihovima pronalazi se u Horacijevoj pjesmi II, 11 gdje pjesnik prijatelju sugerira isto (*Cur non sub alta vel platano vel hac pinu iacentes sic temere et rosa canos odorati capillos, dum licet, Assyriaque nardo potamus uncti*; 13–17). Također, radosni mladi koji se vesele u zboru (*Pulcrae choreas at puellae interea, puerique ducant*; 35–36) podsjećaju na Horacijevu *Car-men saeculare*, gdje su istoimenu pjesmu pjevali mladići i djevojke zadnjeg dana Stoljetnih igara (*Ludi saeculares*), svečanosti koja je obilježavala završetak stoljeća (*virgines lectas puerosque castos dis (...) dicere carmen*; 6–8). Nadalje, Rastiću bi bilo drago da se tom prigodom mladi vesele kroz ples i pjesmu, u čemu se također

¹⁶ Pritom se možda referira na Sorkočevićovo ozdravljenje željeno u prethodnoj odi *Ad eumdem aegrotantem* ili na razdoblje u kojem se neposredno prije smrti dobro osjećao (Maixner 1959: 156). Ako je ovo drugo, datacija mora biti neposredno prije 1796.

¹⁷ Liberov dar je, naravno, vino.

uočava utjecaj Horacija koji u pjesmi I, 9 savjetuje mladiću Talijarhu da ne prezire provod (... *sperne, puer, neque tu choreas*; 15). Pritom pjesnik priziva slugu da mu donese vino (57–60):

*Huc, huc, reductae vallis in angulo
Mixtus rosarum qua violis odor,
Molli, puer, cum Phyllide, atque
Cum veteri propera Falerno.*

Zove ga Rastić u kutak udaljene doline, odnosno u svoj već prethodno opisan ljetnikovac na selu, gdje se miješa miris ruža i ljubičica. Zove ga neka požuri u društvu Filide i sa starim falernskim vinom.¹⁸ I u ovome stihu može se uočiti poveznica s Horacijevom odom I, 9, gdje pjesnik mladiću nalaže da natoči staro sabinsko vino¹⁹ (*depro me quadrimum Sabina ... merum diota*; 7–8). Nadalje, nije poznato je li spomenuta Filida pseudonim za Rastićevo ženu Mariju, no svakako je fiktivno ime za djevojku koja će uljepšati zabavu, kojim je pjesnik želio pred čitateljskom publikom prikriti pravi identitet. Inspiraciju za ime Rastić je vjerojatno pronašao u Horacijevoj odi II, 4 u kojoj pjesnik prijatelju govori da se ne mora stidjeti što voli sluškinju Filidu (*nescias an te generum beati Phyllidis flavae decorent parentes*; 13–14). Koliko je dotična očarala Rastića, otkrivaju sljedeći stihovi (61–68):

*Me Phyllis urit candida; non Phryga
Sic ussit hospes Tindaris hospitem,
Lyrnessia non sic superbus
Aeneides caluit puella,
Ut pulcra me imis commovet ossibus
Phyllis! Quid aegris amplius invidi
Mortalibus dedere Divi,
Quam Venerem, Venerisque natum?*

Užarila ga je tako kako niti domaćica Tindarida nije užarila frigijskog gosta,²⁰ aludirajući pritom na ljubav koja je uzrokovala Trojanski rat; niti je oholi Ahilej toliko plamtio za Lirnešankom²¹ koliko je lijepa Filida pjesnika očarala do srži kostiju. Iz priloženog se očituje kako Rastićevo talent svakako leži i u umijeću kojim vješto prikazuje svijet oko sebe kroz prizmu antičkih likova, a smatra da ništa veće zavidni bogovi nisu ni ostavili smrtnicima, osim Venere i Venerina djeteta (Amora, tj. ljubavi same).

¹⁸ Falernsko vino je kvalitetno vino podrijetlom s Masičkog gorja u Kampaniji.

¹⁹ Sabinsko vino nije bilo toliko popularno koliko masičko i falernsko.

²⁰ Tindarejeva kći, odnosno Helena te Frižanin, odnosno Trojanac, u ovom slučaju Paris.

²¹ Eakov unuk, odnosno Ahilej. Iako je u izvorniku naveden *Aeneides* (Enejević), autorica ovog rada je pretpostavila da se radi o pogrešci te je navedeni izraz zamijenila s *Aeacides*, budući da u suprotnom rečenica ne bi bila smisljena; Lirnešanka, rodom iz pokrajine blizu Troje, odnosno Briseida.

Rastić je uzvišen izraz dodatno osnažio brojnim reminiscencijama od kojih se prilažu poneke:

- *incerta rerum prolix nimirum brevis damnatus aevi desine quaerere* (1)
quid sit futurum cras, fuge quaerere (Horacije, *Carmina*, I. 9, 13)²²
- *proposito popularis aura* (20)
arbitrio popularis aurae (Horacije, *Carmina*, III. 2, 20)
- *inter jocos munera Liberi* (34)
inter iocosi munera Liberi (Horacije, *Carmina*, IV. 15, 26)
- *me Phyllis urit candida* (61)
urit me Glycerae nitor (Horacije, *Carmina*, I. 19, 5)

Gotovo u svakoj strofi pronalaze se reminiscencije iz Horacijevih stihova, a Rastić ovaj put nije njegov sljedbenik samo u frazama, nego i u idejama. Naime, od Horacija preuzima misao o prolaznosti života koja potječe još od grčkih liričara, pa ne propušta iskoristiti trenutak kako bi takvom filozofijom pomogao prijatelju. Prijatelja poziva na čašu vina uz ljubavne pjesme kako bi rasteretili um teških briga, pogotovo ako se pretpostavi da se Sorkočević (barem privremeno) oporavio od teške bolesti. Upravo ove misli otkrivaju didaktičnu notu Rastićeve stvaralaštva, budući da je u svojim stihovima nastojao spojiti korisno s lijepim, što mu je u ovoj odi odista pošlo za rukom. Naime, didaktičnost u ovome slučaju leži u Rastićevoj namjeri za postizanjem sinteze duševnog i tjelesnog mira putem razmjene vina i stihova, kako u sebi tako i u prijatelju.

2.3. Hendecasyllabus

Osim oda, u Rastićevoj zbirci našla se i jedna pjesma pisana falečkim jedanaestercem, u antičkoj književnosti najčešće vezanim uz Katula (i Marcijala), koji je najviše svojih pjesama skrojio upravo u spomenutom metru. Među takve se ubraja i Katulova *Carmen II* koja je, osim metrički, Rastiću i sadržajno poslužila kao uzor za stvaranje pete po redu pjesme pod naslovom *In Dorin Catellam suavissimam hendecasyllabi*. Sličnost se pak odaje odmah na početku pjesme (1–7):

*Dori, deliciae meae, Catella,
Quam quotquot cupiunt mihi placere
Esse ajunt lepidam, et satis venustam;
At qui laedere me volunt maligne,
Certant, nec lepidam esse, nec venustam;
Salve, et unius assis aestimato
Sermones hominum inficetiorum.*

²² Navedena paralela više je smislena nego izražajna, odnosno ista misao je izražena drukčijim sintagmama.

Rastićev prvi stih očigledna je parafraza Katulova prvoga stiha iz pjesme o Lezbijinu vrapčiću (*Passer, deliciae meae puellae*; 1) u kojemu je Katulova vrapca (*passer*) zamijenio kujicom Doris (*Dori catella*). Pjesnik spominje kujicu koja mu predstavlja radost te otkriva da oni koji mu se žele umiliti govore za nju da je dražesna i mila, a koji ga žele zlorado povrijediti tvrde da nije niti jedno niti drugo. Takve uobražene komentare, upozorava Rastić, ne treba shvaćati ozbiljno, nego ih „procijeniti na jedan novčić” (6–7). Pjesnička je to slika preuzeta iz još jedne Katulove pjesme upućene Lezbiji (*Carmen V*) u kojoj antički pjesnik također savjetuje kako zavist okoline treba prevladati (*rumoresque senum severiorum omnes unius aestimemus assis*; 2–3). U sljedećim pak stihovima Rastić opisuje kujicu navodeći kako bijelom bojom nadvladava i svjež snijeg i mlijeko i ljiljane i bijele labudove ili išta drugo što bjelje je od snijega i labudova²³ (9–14):

(...) *recentem*
Quae vincis niveo nivem colore, et
Lac, et lilia, candidosque cynos,
Seu quid candidius nive est, cynisque;
Quae omnes exsuperas nigris ocellis
passerumque greges, columbulosque?

Boja snijega čest je motiv antičkih pjesnika, a osim Katula i Horacija često ga je upotrebljavao i Marcijal. Stihovi u kojima djevojku uspoređuje s „bjelinama” (*Loto candidior puella cycno, argento, niue, lilio, ligustro*)²⁴ inspirirali su Rastića da za kujicu učini slično (9–11). Također, motiv snijega pronalazi se i u Ovidijevim „Metamorfozama” gdje Kiklop na sličan način uspoređuje nimfu Galateju sa snježnobijelim listovima (*Candidior folio nivei Galatea ligustri*).²⁵ Nadalje, pjesnik spominje kako kujica crnim okašcima nadgleda sva jata vrabaca i golupčića, pri čemu je motiv crnih očiju (*nigris ocellis*) mogao preuzeti od Katula²⁶ ili Horacija.²⁷ Također ističe ljubimčeve trikove pri čemu iskazujući veselje nježnim lavežom navaljuje na pjesnikov vrat htijući ga poljubiti (21–22):

(...) *appetisque collum*
Meum, os discupiens suaviari,
*Prodens laetitia levi latratu!*²⁸

²³ Moguća aluzija i na prve stihove „Hasanaginice” (*Što se bijeli u gori zelenoj? Al su snijezi, al su labutove?*), koju je na hrvatskom objavio Fortis 1774. godine (tekst dostupan u: Gortan, Veljko i Vratović, Vladimir. 1970. *Hrvatski latinisti II.*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 668). Moguće je da je usporedba stihova svjedočanstvo o popularnosti narodne poezije u romantizmu kada se „Hasanaginica”, nakon Fortisove objave, počinje čitati i prevoditi (na latinski ju je 1798. preveo Đuro Ferić).

²⁴ Mart. I, 115, 2.

²⁵ Ovid. *Met.* XIII, 789.

²⁶ Cat. XLIII, 2.

²⁷ Hor. *Carm.* I, 32, 11; *Ars* 37.

²⁸ U 23. stihu očituje se aliteracija ponavljanjem suglasnika „l”, što podsjeća na lavež koji se u stihu spominje.

Ideju je Rastić pronašao u stihovima Katula koji se veselio povratku dragog prijatelja (*applicansque collum iucundum os oculosque saviabor*).²⁹ Naime, izgrlio ga je i izljubio na način kakav je i Rastića ljubimica Doris (21).

Uz Katula, Rastiću je kao uzor zasigurno poslužio i Marcijalov epigram o kujici Isi,³⁰ u kojemu se pjesnik divi ljubimici slikara Publija, uspoređujući je i s Katulovim vrapcem. Za razliku od prethodnih, ova pjesma ne broji toliko izraza preuzetih od antičkih pjesnika, iako se očituje nekoliko vrlo doslovnih: *deliciae meae, unius assis, nigris ocellis*. Također, kujica Doris (*catella*) jedna je od umanjenica koju je Rastić provukao kroz stihove, a pojavljuju se i golupčići (*columbuli*) te okašca (*ocelli*). Karakteristike su to gradskog govora (*sermo urbanus*) tipičnog i za Katulovu liriku (Škiljan 1987: 17). Naposljetku, iako prethodno interpretirani stihovi potvrđuju da je u velikoj mjeri „horacijevac”, ne bi bila greška prozvati ga i „katulovcem”, a tomu svakako pridonosi i mogućnost da je Rastićev izbor životinje igrom riječi upravo aluzija na slavnog pjesnika (*Catullus – catella*).

2.4. Epigrammata

Posljednji dio Rastićeve zbirke čine epigrami pisani elegijskim distihom, a sveukupno ih ima devet. Različite su dužine i tematike; prevladaju pohvalni i prigodni, a slijede ih zavjetni, žalobni te jedan šaljivi, pomalo i satiričan epigram. Pritom mu kao uzor očigledno ne služi Marcijal, koji je nerijetko svoje epigrame upravljao prema satiričnom tonu, dok Rastić satirične strjelice u ovome dijelu zbirke uglavnom izbjegava. Naime, kroz prizmu antičkih ili fiktivnih likova obraćao se poznanicima i prijateljima, čime je donio vrijednu sliku dubrovačke sredine u kojoj se kretao. Prvi po redu epigram, pod nazivom *De Lyda naufraga*, Rastić je posvetio Lidi koju je pogodio brodolom:

*O mare, quod toties nobis tot bella vorasti,
Nunc demum omnivoris faucibus ipsam etiam
Lydam absorpsisti: Ten' damna rependere censes
Pulcra tuo est olim quod Venus orta sinu?*

Pjesnik se obraća moru koje je proždrijelo toliko nama lijepih stvari, a sada je upravo svejedućim ždrijelom progutalo i samu Lidu. Stihovi 1–3 podsjećaju na Katulovu III. pjesmu u kojoj pjesnik oplakuje uginulog vrapca njegove djevojke (*ma-lae tenebrae Orci, quae omnia bella devoratis: tam bellum mihi passerem abstulistis*; 13–15). Orka iz Katulovih stihova, koji proždire sve lijepo pa tako i vrapca, Rastić je poistovjetio s morem koje je progutalo Lidu; ipak, sličnost je više nego očita: *toties bella vorasti* (Rastić, 1) / *omnia bella devoratis* (Katul, 14), *Lydam absorpsisti* (Rastić,

²⁹ Cat. IX, 8.

³⁰ Mart. I, 109.

3) / *passerem abstulisti* (Katul, 15). Na kraju, Rastića zanima misli li mu more nadoknaditi gubitak time što se nekoć lijepa Venera rodila u morskom zaljevu. Zbog nedostatka informacija o Rastićevu privatnom životu, ne može se utvrditi koga je Lida zapravo predstavljala. Budući da ga je žena Marija nadživjela, otklanja se mogućnost da je Lida njezin pseudonim, a možemo pretpostaviti da nije predstavljala nijednu konkretnu osobu, već da je pjesma samo obrada čestog književnog – osobito epigramatskog – motiva (stradanja u brodolomu), u kojem je lik fiktivan.

Nakon žalobnih stihova slijedi epigram posvećen Juliju Bajamontiju, *Ad clarissimum virum Julium Bajamontium medicum, poetam et musicum praestantissimum*. U njemu Rastić hvali Bajamontija koji je uz liječničku struku izvrstan pjesnik i glazbenik, pri čemu spominje kako je Bajamonti od oslabjelih tijela tjerao sve oblike bolesti te ih odvrćao od mučne smrti, tako da je zbog njega jednog pošast bila manja (6–8):

*Languidulisque omnes trudere corporibus
Morborum facies, duramque avertere mortem,
Quodque uno pestis te minor ipsa fuit.*

Naime, liječio je oboljele od kuge koja je vladala Dalmacijom od 1783. do 1784. godine, o čemu je napisao i knjigu.³¹ Ako se pretpostavi da je Rastić epigram usmjerio prema suvremenom razdoblju, onda je ovaj podatak iznimno koristan jer pomaže dokazati tvrdnju iznesenu pri analizi oda kako je ovaj dio zbirke nastao nakon 1783. godine. Nadalje, liječenjem zaraženih Bajamonti je zasigurno riskirao i svoj život, no ne postoje podaci da je od kuge i sam obolio.

Sljedeća dva epigrama posvećena su Rastićevim prijateljima. Prvi od njih upućen je Đuru Feriću: *De versione Phaedri a Georgio Fenich*³² *Illyricis versibus concinnata illius nomine poeta loquitur*. Njime pak Rastić, u Ferićevo ime, piše o stihovima kojima je Ferić prevodio Fedrove basne; namijenjeni su dubrovačkoj mladeži na koju je, jednostavnim i zanimljivim pričicama, htio poučno djelovati približivši ih na njima poznatom jeziku, „ilirskom”. Drugi je posvećen pijaristu Urbanu Appendiniju, *Urbano Appendinio scholarum piarum*, u kojemu pomalo satirično „grdi” bliskog prijatelja koji ga je prethodno spomenuo u svojoj zbirci pjesama.³³

Slijedi zavjetni epigram upućen bogu vjetrova Eolu za sigurnu plovidbu pjesnikova prijatelja, pod naslovom *Ad Aeolum pro amico navigaturo votum*. Eola moli za

³¹ Usp. „Julije Bajamonti”, *HE* (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5302>; zadnji pristup 26. kolovoza 2019).

³² Budući da je latinska varijanta za Ferićevo prezime *Ferrich* ili *Ferrichius*, sigurno se radi o tiskarskoj pogrešci u izvorniku.

³³ Urban Appendini je 1811. godine objavio zbirku pjesama *Carmina* u kojoj se nalaze elegija (*Ad amplissimum virum Junium de Restis*) i epigram (*Ad virum amplissimum Junium de Restis*) upućeni Rastiću.

siguran Jadran na relaciji Italija – Dalmacija, a u posljednjim stihovima se saznaje da mirno more želi prijatelju Sorkočeviću (9–11):

*Namque hadriae est reduci certus freta carpere puppi
Ille, meae longe maxima pars animae,
Sorgus (...)*

Ipak, nije u potpunosti jasno o kojemu se točno Sorkočeviću radi. Naime, Rastić je prijateljevao i s Mihom i s Antunom,³⁴ a budući da su oba putovali i boravili u Italiji, ostaje nejasno čijem se povratku Rastić u ovim stihovima veselio. No s obzirom na prisnost kojom se pjesnik obraća prijatelju, vjerojatnije je da se radi o Mihi kojemu je posvetio i nekoliko prethodno analiziranih pjesama. Rastić se za povratak prijatelja molio po uzoru na Horacijevu odu I, 3, koju je pjesnik posvetio Vergiliju. Preuzima temu pjesme u kojoj se pjesnik molio za sigurnu plovidbu Vergilija iz Atike (*finibus Atticis reddas incolumem precor*; 6–7). Upotrebu mitoloških vjetrova također je preuzeo iz navedene ode, iako se za pomoć ne obraća u potpunosti istim vjetrovima; naime, poput Horacija spominje Eola i Nota, dok ostale prilagođava prema pučini za koju su vjetrovi karakteristični: Rastić tako spominje Eura, Zefira i Favonija, dok su kod Horacija Japig, Afrik i Akviloni.³⁵

Sljedeća dva epigrama neobična su karaktera, a govore o lijepom dječaku. Prvi, pod naslovom *De secundo Elisae partu*, posvećen je drugom Elisinom djetetu kojemu pjesnik želi dug život.

*O formose puer, pulcrae spes altera Elisae,
Vive diu, et magnis conscius auspiciis
Maternas charites, maternos, nate, lepores
Sume tibi, ast animos ingeniumque patris.*

Ideju epigrama Rastić je moguće preuzeo iz Vergilijeve IV. bukolike u kojoj pjesnik slavi rođenje novog djeteta, nade za novi i bolji vijek, a sve to prema proročanstvu kumske Sibile (*Ultima Cumaevi venit iam carminis aetas; magnus ab integro saeculorum nascitur ordo. (...) tu modo nascenti puero, quo ferrea primum desinet ac toto surget gens aurea mundo, casta fave Lucina; tuus iam regnat Apollo*; 4–10).³⁶ Tako je možda i Rastić prema proročanstvu priželjkivao snažna Elisina dječaka zaštićenog od napadnih stranih utjecaja. Sljedeći se pak, pod naslovom *In idem argumentum ad Lucinam votum*, tematski nastavlja na prethodni, a njime pjesnik zahvaljuje što je porod sretno prošao.

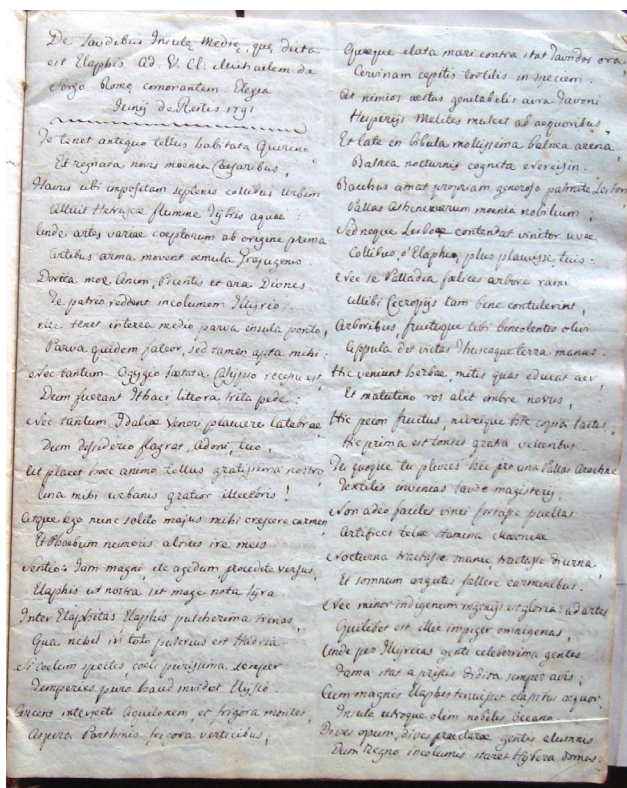
³⁴ Antun Sorkočević (1775–1841) bio je dubrovački diplomat, književnik i skladatelj (usp. „Antun Sorkočević”, *HE*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57209>; zadnji pristup 08. rujna 2019).

³⁵ Japig je sjeverozapadni vjetar; Afrik je jugozapadni vjetar; Akviloni su sjeverni vjetrovi, kao npr. Borej.

³⁶ Verg. *Ecl.* IV.

Epigrami *De domo rustica praestantissimi medici Georgii Hygia quae poetae in subita procella refugium dedit te In funere Petri Catuscich egregiae spei pictoris pri-godna su sadržaja; u prvom se Rastić u četiri stiha zahvaljuje prijatelju Hidži³⁷ na gostoprimstvu tokom oluje, dok je drugi pak napisao povodom smrti slikara Petra Katušića (1767–1788).*

Iako bez posebna Marcijalova utjecaja, kao što bi se očekivalo u epigramima, očituju se utjecaji drugih antičkih pjesnika. Rastić ih nije parafrazirao, nego je od spomenutih preuzimao temu i motive; u prvom epigramu za Lidu utjecajan je Katul, u petom za Eola očit je Horacije, dok je u sedmom za Elisina dječaka evidentan Vergilije. Na kreativan je način od sadržajnih motiva i izražajnih sredstava poznatih iz antičke književnosti stvarao nove pjesme koje su odraz njegove, osamnaestostoljetne stvarnosti.

Slika 4: Autograf Rastićeve elegije Mihovilu Sorkočeviću, rukopis 885 Znanstvene knjižnice u Dubrovniku

³⁷ Đuro Hidža (1752–1833) bio je dubrovački pjesnik poznat po prijevodima Horacijeve lirike i Vergilijevih djela (usp. „Đuro Hidža”, *HE*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25445>; zadnji pristup 08. rujna 2019).

3. Zaključak

Kao vrstan poznavatelj grčkih i rimskih pisaca, Rastić je kroz svoje stihove doveo do izražaja utjecaj onih koje je najviše čitao, oponašajući ih u metru, formi, vokabularu te u konačnici i u sadržaju. Vodeći se pritom načelima klasicističke estetike, uhvatio se u koštac s prevođenjem i dočaravanjem jedne od najvećih lirskih pjesnikinja – Sappho. Uzvišenim i dostojanstvenim karakterom prenio je stihove slavne pjesnikinje prikazavši vlastitu verziju Sapphine zaljubljenosti. Budući da se radi o prijevodu, manje se očekuju utjecaji drugih pjesnika, stoga se u radu uspoređuju vokabular i upotreba epiteta koje je Rastić, osim što ih je proširio, također i prilagodio duhu vremena kojemu je pripadao. Odu ne karakterizira posveta nekome od Rastićevih suvremenika, nego mu je ova ljubavna pjesma vjerojatno poslužila kao korisna prijevodna vježba. Ta situacija bitno se mijenja u sljedeće tri ode prigodnog sadržaja koje pjesnik posvećuje Mihi Sorkočeviću. Uz to što donose jasnu sliku o velikom prijateljstvu ovih dvaju Dubrovčana, obiluju i očitim utjecajem antičkih liričara u vidu preuzetih ideja, antičkih motiva te preuzetih citata i parafraziranih stihova, a ponajvećma Horacijevih. Pokazatelj su da u Rastićevim odama uvjerljivo prednjači duh ne samo Horacijeva jezika i stila, nego i životne filozofije, što je posebice vidljivo u posljednjoj odi *Ad eumdem*. Iako ode opravdavaju kredibilitet Rastića kao „hrvatskog Horacija”, hendekasilab dokazuje kako je k tome još barem i „katulovac”, poglavito zbog izdašnih ideja i motiva koje je preuzeo od slavnog pjesnika kako bi opjevao bijeloga psećeg ljubimca. Epigrami pak, iako bez naročito vidljivih antičkih utjecaja, potvrđuju udio Horacija i Katula i u posljednjem dijelu zbirke; doduše, u dosta manjoj mjeri nego prethodne pjesme. Zanimljiva je i činjenica kako pri odabiru pjesničke vrste karakteristične za Marcijala, duh i stil slavnoga pjesnika Rastić ne prenosi kroz svoje epigrame, što bi značilo kako je u godinama stvaranja istih, a koje su prethodile zajedljivim satirama, ipak bio blažeg karaktera. Ova tvrdnja odgovarala bi i mišljenju Šrepela i Appendinija kako je Rastić satiričnim tonom počeo pisati tek u poodmakloj dobi (Šrepel 1893: 108).

Osim detektiranih antičkih utjecaja ovaj dio zbirke vrijedan je i jer pobliže otkriva Rastićev karakter, ali i razne sfere interesa, kako samoga pjesnika, tako i njegovih suvremenika. Naime, upotrebom brojnih antičkih motiva već se iskazao kao odličan poznavatelj grčke i rimske mitologije, dok se pri opisu ondašnjih ratova i događaja prikazanih u odi *Ad Michaellem Antonii de Sorgo patricium Ragusinum* istaknuo i kao vrstan poznavatelj povijesti. Nadalje, čestim opisima gozbe prikazanim u odama upućenim Mihi Sorkočeviću iskazao je koliko je cijenio čari ugodne atmosfere u društvu dobrih prijatelja, koje je najviše uživao ugostiti u ljetnikovcu, a čiji je položaj otkrio u odi *Ad eumdem aegrotantem*. Epigrami su čitatelju također približili krug prijatelja i poznanika u kojem se Rastić kretao, ali i interesne sfere koje je prilikom obraćanja istima pokazao. Naime, u stihovima upućenim Feriću

je iskazao poštovanje prema basni kao književnom žanru, a da je cijenio umjetnost očituje se i u epigramima u kojima hvali glazbenika i skladatelja Bajamontija te izuzetnog slikara Katušića.

Vrijedan dio ovoga rada čine i podaci prikupljeni prilikom analize cjelokupnih stihova koji pomažu suziti vremenski okvir nastanka ovog dijela zbirke. Time se kao najranije smatra razdoblje nakon 1783, odnosno godine kapitulacije Britanaca prilikom Američkog rata za neovisnost opisanog u II. odi; u prilog tomu ide i epigram upućen Juliju Bajamontiju koji je liječio oboljele od kuge od 1783. do 1784. godine. Najkasnijom se pak smatra godina smrti Miha Sorkočevića, 1796. Ipak, budući da je Rastić Sorkočeviću posvetio stihove već prilikom oboljenja dragog mu prijatelja koje se dogodilo prije osnutka akademije, odnosno 1793, okvir nastanka zbirke se, pod pretpostavkom da se Rastić Sorkočeviću obraćao za njegova života, dodatno sužava. Sukladno tome, daje se naslutiti kako je ovaj dio zbirke nastao između 1783. i 1793. godine.

Literatura

- „Američki rat za neovisnost”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=2219> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- „Antun Sorkočević”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57209> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Dionizije Halikarnašanin. *De Compositione Verborum*, 23, Ludwig Radermacher, Ed., *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0586%3Achapter%3D23> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- „Đuro Hidža”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25445> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Gortan, Veljko i Vratović, Vladimir. 1970. *Hrvatski latinisti II.*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Horacije. *Carmina*, I. 3, 9, 11, 19; II. 4, 11, 16; III. 2, 3, 18; IV. 8, 11, 15. *Epistulae*, I. 16; *Carmen saeculare*. *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus%3Acorpus%3Aperseus%2Cauthor%2CHorace> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Janeković Römer, Zdenka. 2013. Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755.–1814.) – utočište starog svijeta, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 56, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti: 207–212.
- „Julije Bajamonti”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5302> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Kaminski, Thomas. 2007. *Neoclassicism, A Companion to the Classical Tradition*, Craig W. Kallendorf (ur.), Malden, MA; Oxford: Blackwell: 57–71.
- Katul. *Carmina* II, III, V, IX, XLIII. *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0003> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Maixner, Rudolf. 1952. O akademiji Miha Sorkočevića, *Građa za povijest književnosti*

Hrvatske, 23, Zagreb: JAZU

- Maixner, Rudolf. 1959. Miho Sorgo-Sorkočević i Fortis u Parizu 1796., *Filologija* 2: 153–159.
- Marcijal. *Epigrammata*, I. 15. *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0506> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- „Miho Sorkočević”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57213> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Propercije. *Elegiae*, III. 17. *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0066> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Rastić, Džono. 1816. *Carmina, versio electronica*, ed. Neven Jovanović, *Croatiae auctores Latini*, <http://croala.ffzg.unizg.hr/cgi-bin/navigate.pl?croala.421> (zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Resti, Junije. 1816. *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusini Patavii*, *Google books*, https://books.google.hr/books?id=eHBcAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (zadnji pristup 8. rujna 2019.)
- Stanley, Keith. 1976. The role of Aphrodite in Sappho Fr. 1, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 17/4: 305–321.
- Škiljan, Dubravko (prir. i prev.). 1987. *KATUL: Pjesme*, Biblioteka Latina et Graeca; knj. 1, Zagreb.
- Šoštarić, Petra. 2015. *Tipovi homerskih formula u Kunićevu latinskom prijevodu Ilijade*, doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Šrepel, Milivoj. 1893. O latinskoj poeziji Junija Restija, *Rad JAZU* 114: 100–158 (dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/11048>; zadnji pristup 8. rujna 2019)
- Vergilije. *Ecloga*, IV. *Perseus Digital Library*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0056%3Apoem%3D4> (zadnji pristup 8. rujna 2019)

Izvori slika

Slika 1-3: Portret Junija Rastića, naslovnica i Rastićeva oda Mihi Sorkočeviću u zbirci *Carmina* (Padova, 1816)

<https://books.google.hr/books?id=eHBcAAAACAAJ&dq=junii%20resti%20carmina&hl=hr&pg=PP7#v=onepage&q=junii%20resti%20carmina&f=false>

Slika 4: Autograf Rastićeve elegije Mihi Sorkočeviću, Znanstvena knjižnica u Dubrovniku, rkp. 885

Ancient influences in Džono Rastić's Cycle *Carmina varia*

Summary

This paper provides an analysis of the *Poems (Carmina varia)* by the Dubrovnik poet Džono Rastić, which are the last part of his collection of poems *Carmina*. Main subject of the analysis is the detection of the extent and the way in which the ancient authors impacted the verses of Rastić. Research defines the ones that left their mark in great measure. Finally, a synthesis of the influences discovered and data that emerged from it leads to a conclusion about the poet's talent and about more specific creation date for this last part of the collection.

Keywords: Džono Rastić (*Junius Restius*), *Poems*, Horace, Dubrovnik

